

ELS AVENCS I EL CANÇONER POPULAR DE MALLORCA: ALGUNES APORTACIONS INÈDITES

per Joaquín GINÉS ^{1,2}, Mateu FIOL ¹ i Àngel GINÉS ^{1,3}

Resumen

A modo de breve aportación al folklore de Mallorca, se documentan dos rimas populares referidas a sendas simas de la isla de Mallorca, incluyendo la descripción y topografía de las cavidades aludidas así como otros comentarios que puedan resultar de interés.

Abstract

In this short paper, two traditional poetries about natural shafts of Mallorca island are documented, as a contribution to folkloric heritage of our country. For each of the referred pot-holes, the description and survey are included together with some interesting additional comments.

Introducció

Les cavitats naturals, coves i avencs, són accidents geogràfics molt arrelats dins la cultura popular de Mallorca, tal i com ho demostren les nombroses llegendes, contarelles i tradicions que en fan referència, sobretot pel que fa a les coves de tendència horitzontal. Un exemple magnífic d'aquesta imbricació de les coves en el folklore de l'illa n'és, sens dubte, l'aplec de rondalles recollides per mossèn Antoni M. ALCOVER (1896-1931), les quals serien mereixedores d'un estudi detallat que intentés sistematitzar la percepció del món subterrani per part dels mallorquins de l'època preturística (tresors amagats, caus de bandolers, monstres, llegendes fantàstiques en general...).

Dins un caire literari més culte, un altre exponent remarcable ve representat per tradicions cristianes com la de l'Era d'Escorca (LLOMPART, 1972; GRUP ESPELEOLÒGIC EST, 1986), que va donar lloc a una inspirada recreació poètica per part de mossèn Miquel COSTA i LLOBERA (1903).

El cançoner popular, per altra part, s'ha beneficiat de nombrosos reculls, entre els quals destaca l'aplec realitzat pel pare Rafel GINARD (1966-1975) on s'efectua una ingent feina de recopilació de cançons i gloses, més o manco organitzades en diferents categories (cançons amoroses, feines del camp, meteorologia...). En aquesta obra les referències a accidents geogràfics són més aviat escasses, havent-hi localitzat tan sols unes poques gloses que fan al·lusió a cavitats verticals,

emperò sempre sense particularitzar en un topònim concret.

La present nota breu pretén únicament documentar dues gloses referides a sengles avencs concrets de l'illa de Mallorca, que vam tenir ocasió de recollir al llarg d'algunes campanyes espeleològiques que es remunten als anys 70 del passat segle. En ambdós casos s'inclouen la descripció i la topografia de les cavitats al·ludides, així com alguns comentaris addicionals que puguin resultar d'interès.

L'Avenc de na Corna (Artà)

Aquesta cavitat s'obre en terrenys de sa Duaia de Baix (Foto 1), al municipi d'Artà, prop del jaç del torrent del Castellot (coordenades UTM-ED50: 535.000/4.398.875/50). Consisteix en un únic pou que assoleix tan sols 15 metres de fondària (Figura 1) i que, malgrat les seves modestes dimensions, conté un interessant dipòsit paleontològic (PONS-MOYÀ & ROCA, 1974; MOURER-CHAUVIRÉ *et al.*, 1980)

Durant les prospeccions espeleològiques realitzades l'any 1973 a les contrades de Capdepera i Artà, els nostres amics i informadors Serafí Guiscafré i Pere Ginard "Sarasate" ens feren conèixer la següent glosa referida a aquest petit avenc:

*'n es sementer de na Corna
hi ha un avenc molt principal,
en caurer'hi un animal,
si no el treuen, ja no hi torna.*

1 Grup Espeleològic EST. Palma de Mallorca.

2 Departament de Ciències de la Terra. Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca.

3 Laboratori d'Ecologia. Departament de Biologia. Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca.

Foto 1: Aspecte del paratge on es localitza l'Avenc de na Corna (Artà) i detall de l'entrada d'aquesta modesta cavitat.

Photo 1: Avenc de na Corna (Artà): general aspect of the surrounding landscape and detailed view of the entrance to this small pot-hole.

Crida l'atenció el caràcter d'excepcionalitat que aquests vers atribueixen a la cavitat, donades les exigües dimensions de la mateixa. Aquest fet no és gens estrany si es té en compte que és l'únic avenc existent a la rodalia, fet que explicaria el qualificatiu de "principal" que la glosa dóna a aquest fenomen natural. Malgrat això, és innegable el caràcter de lloc comú que suposa el contingut de la segona meitat de la cançó, independentment que la cavitat sigui poc fonda, com succeeix en aquest cas.

En l'aspecte lingüístic és d'assenyalar l'ús de dialectalismes, fenomen típic de les cançons populars. A més d'emprar-s'hi l'article salat, pràctica generalizada

en aquest tipus de composicions, també hi són presents els vulgarismes. Així, les supressions de sons –sobretot a començament de paraula– són freqüents en el parlar de Mallorca però, a més, la forma el·líptica 'n es (per **En es**) ve exigida en aquest cas per la mesura del vers. L'ús de **caurer-hi** en lloc de **caure-hi** està també ben generalitzat a Mallorca, conseqüència d'afegir una **r** als infinitius acabats en **re** quan aquests van seguits de pronoms febles. En ambdós casos, la transcripció l'hem feta respectant aquests vulgarismes per evitar la pertorbació del ritme o de la mesura del vers, d'acord amb els criteris utilitzats a l'aplec de GINARD (1966-1975).

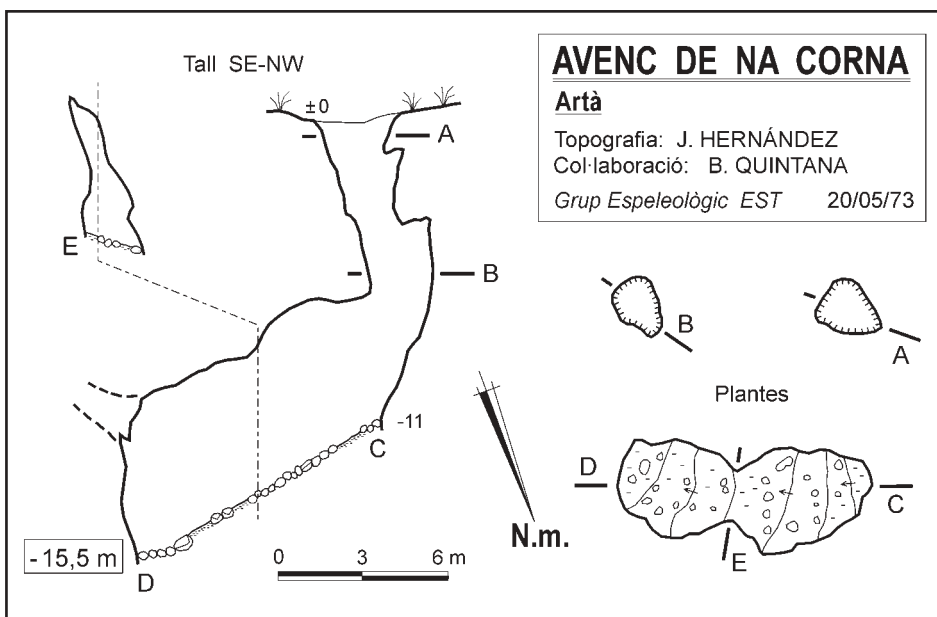

Figura 1: Topografia de l'Avenc de na Corna, petita cavitat vertical situada a sa Duaia de Baix (Artà).

Figure 1: Topographical survey of Avenc de na Corna, a small pot-hole situated in Sa Duaia de Baix (Artà).

Foto 2: Aspecte exterior de l'Avenc de Femenia (Escorca) format per un únic gran pou de 120 metres de fondària. La glosa que fa referència a aquest avenc queda justificada amb escriure per l'espectacularitat de l'indret.

Photo 2: Spectacular entrance to Avenc de Femenia (Escorca) consisting in a great natural pit 120 metres deep. The folkloric poetry on this pot-hole, documented in the present paper, is fully justified by the impressive character of the site.

Avenc de Femenia (Escorca)

Es tracta d'un impressionant avenc que consisteix en un gran pou de 120 metres de vertical (Figura 2), situat als costers superiors del vessant septentrional del puig Caragoler de Femenia (coordenades UTM-ED50: 490.935/4.413.585/840) al terme municipal d'Escorca. La boca de la cavitat és força espectacular (Foto 2), la qual cosa justifica el fet que sigui ben coneguda per la gent de les rodalies.

L'Avenc de Femenia va ésser explorat per primer cop a les acaballes de l'any 1970 (GINÉS, 1972), gràcies a les informacions subministrades per qui aleshores era l'amo de Femenia Vell. En una de les visites a la zona efectuades aquell any, el nostre informador ens va donar a conèixer la glosa que transcrivim tot seguit:

*Mal trobassis un ribàs
com s'Avenc de Femenia,
que si hi peguen es migdia,
es vespre no són a baix.*

Com es pot comprovar, aquesta glosa està plantejada en forma de maledicció o desig de malaurena, circumstància que també es dona en altres cançons reco-

llides per GINARD (1966-1975) relatives a avencs en general, i relacionades amb el perill que suposa la verticalitat d'aquests accidents geogràfics.

Des del punt de vista lexicològic, mereix ésser destacat l'ús del mot **ribàs**, agafat en el sentit de marge o talús natural més o manco espatat, així com la utilització del verb **pegar** per indicar l'acció d'anar a parar de forma sobtada i imprevista en un determinat lloc.

També és curiós fixar-se que la segona meitat de la glosa es troba construïda en plural de la tercera persona –ja que al·ludeix a característiques generals de la cavitat–, mentre que els dos primers versos apareixen en segona persona i singular, en anar dirigits al subjecte a qui s'adreça la glosa. Finalment, remarcarem que les consideracions temporals sobre la durada de la caiguda dins l'avenc, que formen la segona meitat de la cançó, palesen de manera ben gràfica la gran fondària de la cavitat.

Un any més tard (1971) d'haver recollit la glosa que acabem de comentar, vam tenir ocasió d'escoltar una altra versió diferent que ens va ésser comunicada per l'amo, aleshores, de Bini Gran, també al municipi d'Escorca, durant les prospeccions espeleològiques que conduïren a l'exploració de l'Avenc de sa Mitjanja. El fet d'haver escoltat una nova versió en un altre indret de la Serra de Tramuntana, que es troba més aviat lluny de

l'avenc en qüestió, posa de manifest la seva relativa fama; en aquest sentit, s'ha de tenir en compte que el nostre primer informador era de Pollença, mentre que el segon procedia de Fornalutx. La variant a la qual fem referència és la següent:

*Mal trobassis un fondal
com s'Avenc de Femenia,
que si hi caus es migdia,
es vespre no ets a baix.*

Les principals diferències entre ambdues variants radiquen en que, en aquesta versió, el terme no gens usual *ribàs* es veu substituït pel més planer *fondal*. Per altra banda, el verb *pegar* és reemplaçat per *caure*, en la mateixa línia d'utilització d'un llenguatge més directe. Finalment, la segona meitat de la glosa està estructurada en singular de la segona persona, de manera concordant amb els dos primers versos.

Epíleg

La pretensió d'aquesta breu nota ha estat tan sols efectuar unes aportacions inèdites al cançoner popular de Mallorca, referides a dues cavitats verticals d'indrets de l'illa ben allunyats entre si. Es tracta de dues gloses diferents compostes ambdues per quatre versos, octosíl·labs i amb rima consonant en un dels casos (Avenc de na Corna, Artà) i heptasíl·labs i amb rima assonant en l'altre (Avenc de Femenia, Escorca).

En els dos casos que hem documentat, la singularitat que és responsable de l'existència d'aquestes cançons radica en la perillositat associada a la verticalitat dels avencs. Pel que fa a l'Avenc de na Corna, encara que ens trobem davant un pou natural d'escassa fondària, representa un accident topogràfic singular en uns paratges que manquen d'altres cavitats d'aquestes característiques.

El cas de l'Avenc de Femenia és ben diferent, ja que es tracta d'un impressionant fondal que justifica totalment el contingut de la cançó. El fet que aquesta glosa estigui plantejada en forma de desig de malaurança, coincideix amb alguns exemples recopilats al cançoner del pare GINARD (1966-1975)

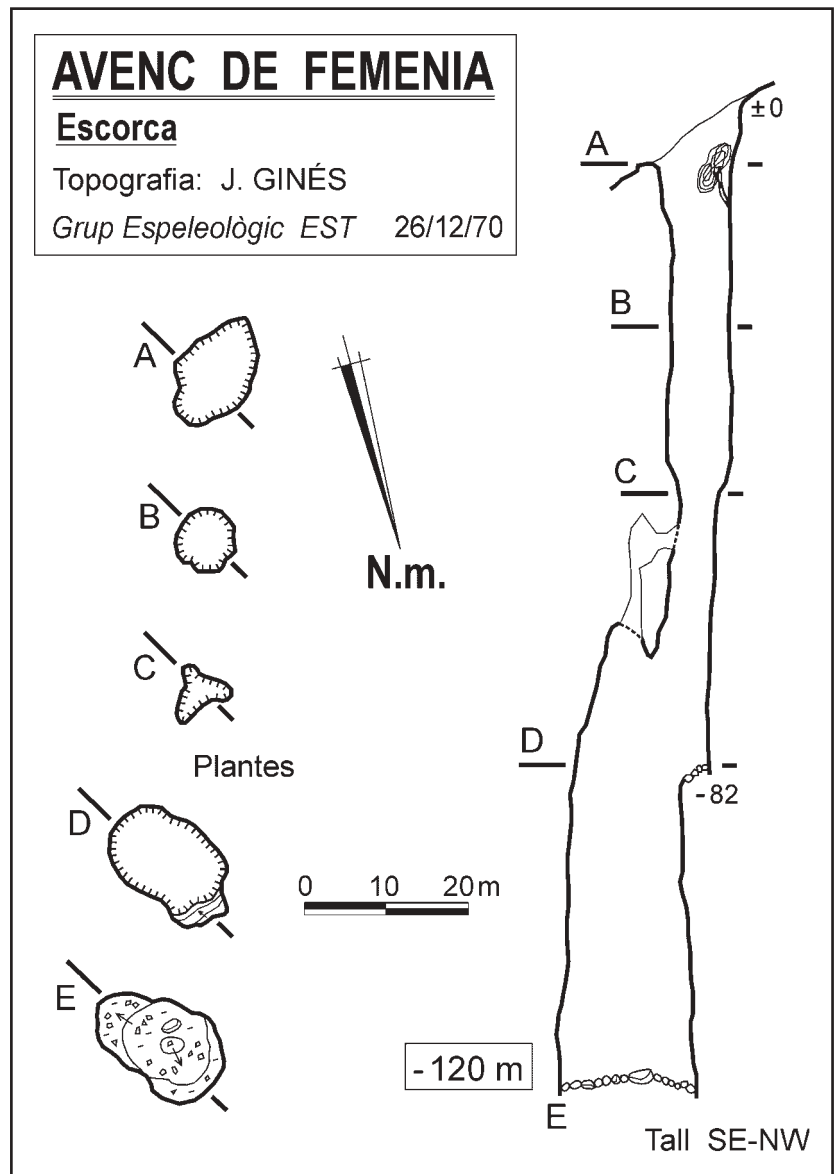

Figura 2: Topografia de l'espectacular avenc que s'obre als costers septentrionals del Puig Caragoler de Femenia (Escorca).

Figure 2: Topographical survey of the very impressive shaft located in the northern slopes of Puig Caragoler de Femenia mountain (Escorca).

Bibliografia

- ALCOVER, A.M. (1896-1931): *Aplec de rondalles mallorquines d'en Jordi des Racó*. Editorial Moll. 24 vols. Palma de Mallorca.
- COSTA y LLOBERA, M. (1903): *Tradicions i Fantasies*. Imp. Cunill. 65-70. Barcelona.
- GINARD, R. (1966-1975): *Cançoner popular de Mallorca*. Editorial Moll. Col. Els treballs i els dies. 4 vols. Palma de Mallorca.
- GINÉS, A. (1972): Relación de las cavidades más profundas de la isla de Mallorca. *Com. 2º Simp. Met. Esp. Topografía*. VI d: 1-3. Barcelona.
- LLOMPART, G. (1972): La tradición europea de l'Era d'Escorca de Costa y Llobera. *Revista Balear*, 26-27: 33-37. Palma de Mallorca.
- MOURER-CHAUVIRÉ, C.; ALCOVER, J.A.; MOYÀ-SOLÀ, S. & PONS-MOYÀ, J. (1980): Une nouvelle forme insulaire d'effraie géante, *Tyto balearica* n. sp. (Aves, Strigiformes), du Pliocène-Pleistocène des Baléares. *Geobios*, 13 (5): 803-811. Lyon.
- PONS-MOYÀ, J. & ROCA, L. (1974): Restos de grulla fósil en el Avenc de na Corna (Artà). *Endins*, 1: 17-20. Palma de Mallorca.